

Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 33. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015, 371 strani.

Judit Gál: Ugarski horizonti u povijesti Crkve u Dalmaciji: Analiza kraljevskih darovnica Crkvi (str. 1-20). Članek obdeluje problematiko kompleksne vloge ogrskih kraljevskih darovnic v 12. in 13. stol., v času vladavine dinastije Arpadovića. Prvi del analize na podlagi narativnih in diplomatičnih virov se koncentrira na kronološke in teritorialne karakteristike darovnic, medtem ko drugi del obdeluje mesta, kjer so bile darovnice izdane, da bi se s tem ustvarila slika o načinu, ki ga je kraljevski dvor koristil v komunikaciji s podaniki, posebej med kraljevskimi in vojvodskimi obiski Dalmacije. Naposled zadnji del članka navaja prejemnike darovnic in razmere v katerih so bile darovnice izstavljane mestom v obravnavanem razdobju. Postavlja se tudi vprašanje kako je urbani razvoj vplival na izstavljanje kraljevskih darovnic Cerkvi ter kako je kraljevski dvor reagiral na družbene spremembe na obalnem območju.

Maja Cepetić: Srednjovekovni Ivanić - razvoj i prostorna organizacija naselja (str. 21-48). Na podlagi zgodovinskih virov, ohranjenih gradbenih spomenikov in terenskih raziskav je avtorica poskusila ugotoviti zgodovinske pogoje, ki so vplivali na razvoj srednjeveškega Ivanića, osrednjega naselja istoimenskega posestva zagrebškega škofa, s poudarkom na obdobje 13. in 14. stol. Zaradi dobrega prostorskega položaja ob veliki cesti, ki povezuje Čazmo z Zagrebom, se je naselje v drugi polovici 13. stol. razvilo v svobodno (škofovsko) trgovsko mesto. Izražena osrednjost v lokalnem smislu, je produkt niza funkcij (upravno-administrativnih, verskih, prometnih, trgovskih in sodnih), ki jih je imelo srednjeveško naselje in ki so pomembno vplivale na njegov razvoj.

Branka Grbavac: Zadarska plemićka obitelj Ljubavac u 14. stoljeću (str. 49-68). Avtorica v razpravi na podlagi objavljenega in neobjavljenega gradiva v fondu Spisi zadarskih bilježnika v Državnom arhivu v Zadru, prikazuje zgodovino in delovanje članov družine Ljubavac v zadarski komuni v 14. stol. V razpravi so objavljeni biografski podatki o članih te družine in so analizirane njihove oporoke.

Anita Bartulović: O jezičnoj komunikaciji prema spisima zadarskog notara Petra Perencana (1361- 1392) (str. 71-101). V zadarskem Državnom arhivu obstaja velik del neobjavljenega gradiva, ki se nanaša na srednjeveški Zadar. Med tem gradivom se nahajajo številni notarski spisi, iz katerih so se črpali podatki, ki nam služijo

za razjasnjenje gospodarskih, družbenih, pravno-političnih in kulturnih aspektov srednjeveške mestne komune in njenega zaledja s ciljem, da bi se razrešilo vprašanje etnogeneze. To gradivo je treba pregledati v filološkem kontekstu zaradi dopolnitve slike o komunikaciji med ljudmi različne družbene, kulturne in jezikovne pripadnosti, ki so težili k pravni uniformiranosti svoje širše družbene skupnosti. V tem pogledu je bila podlaga sporazumevanja komunikacija v latinskem jeziku, ki je prevladal njihovo različnost, je pa to različnost tudi absorbiral. To se opaža v notarskih spisih, v katerih so v njihov srednjeveški latinski korpus vključene številne besede slovanskega ali romanskega izvora. Zato se na podlagi analize posameznih vrst notarskih spisov Petra, imenovanega Parenčan iz Padove (1361-1392) izdvajajo termini iz vernakularnih jezikov v latinskem jezikovnem korpusu, upoštevajoč, da je jezik odraz sprememb, ki se dogajajo v sociolingvističnem kontekstu, ki so nastale zaradi gospodarskih in kulturnih gibanj določenega razdobja. Prav tako se v razpravi skuša osvetliti problem razvoja komunikacije med ljudmi različne družbene in etnične pripadnosti v stiku z latinskim administrativnim jezikom, glede na to, da o tem niso na voljo nikakršna eksplicitna obvestila v zgodovinski virih zadarske komune.

Suzana Miljan: *Familiaritas* i klijentelski sustav unutar plemičkog društva Zagrebačke županije za vrijeme vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387-1437) (str. 103-132). V razpravi se obravnava vpliv pripadnosti velikaških družin na družbeni položaj pripadnikov srednjega in nižjega plemstva in njihovih družin. Pri tem slednji niso izgubili svoj plemiški status niti druge vrste plemiških svoboščin, ki so jih sicer uživali, kar je moglo dovesti do sporov z njim nadrejenih velikašev. Poudarek je dan na vpliv teritorialnih faktorjev kot odločujočih za sklepanje klijentelskih odnosov. Ti problemi so obravnavani na primerih velikaških rodbin Zagrebške županije za čas vladavine Žigmunda Luksemburškega.

Tatjana Paić-Vukić: Pedagoški i moralno-didaktički zbornik Muslihuddina Kninjanina iz 1609. godine: Rukopisi arapskog izvornika i osmanskog prijevoda (str. 133-162). Leta 1609 je bil Muslihuddin, sin Alijev iz Knina, v Banji Luki derviški šejk in profesor medrese, džamijski imam, pridigar in muftija. On je sestavil zbornik v arabskem jeziku z naslovom *Poklon učiteljima i dar učenicima*, ki ga je nato prevedel na osmanski turški jezik. To je zbirka nasvetov za življenje v skladu z islamskim naukom in spodbuda za učenje in poučevanje, ki se v velikem obsegu sestoji iz koranskih ajetov, hadisov in drugih islamskih izročil. Rokopisi arabskega izvornika in osmanskega prevoda se hranijo v Orientalskoj zbirki Arhiva HAZU v Zagrebu. V razpravi so prikazani rezultati paleografskih in kodikoloških raziskav teh rokopisov, ki nakazujejo sklep, da oba izvirata iz prve polovice 17. stol. Vendar se niti za enega ne more šteti, da je avtograf. Raziskava vsebine zbornika kaže, da sta samo uvodno avtobiografsko poglavje in sklep Muslihuddinova avtorska teksta, srednji del pa so izvlečki iz zbirk hadisa in verskoprnih in didaktičnih del drugih piscev. V delu je podan prevod uvoda in sklepa z arabskega jezika v hrvaški jezik, kakor tudi primerjava vsebine in stila arabskega in osmanskega teksta.

Vesna Tudjina: Recepcija Marka Antuna de Dominisa u Engleskoj (1614-1622). (str. 163-172). Marko Antun de Dominis je preživel v Angliji slabih šest let. V tem času je odnos do njega nihal od navdušenega poslušanja njegovih pridig in slavljenja

njegove učenosti do njegovega izгона iz države. Kakor se je menjala politična klima, pogojena z različnimi interesi in spremljana z raznovrstnimi spletkami, tako se je menjal tudi odnos Angležev do Dominisa, ali osnovna karakteristika tega procesa izhaja iz nerazumevanja Dominisovih resničnih prizadevanj. Na podlagi dokumentov, ki so ohranjeni v Britanskem državnem arhivu (The National Archives) v Londonu, je prikazano, kako so od Dominisovih idej v Angliji sprejeli le tisto, kar je bilo trenutno politično dobrodošlo, da pa se pri tem njegovih idej pravzaprav ni niti poskušalo preveriti.

Lovorka Čoralić: Zadarski otočani u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće) (str. 173-198). Tema te razprave je namenjena razčlenitvi deleža vojakov, ki so bili doma iz zadarskih otokov v beneških prekomorskih kopnih postrojenjih (pehota in konjenica) v 18. stol. Delo temelji na razčlenitvi izvirnega arhivskega gradiva, ki je shranjeno v Archivio di Stati di Venezia, gre pa za popise pripadnikov posameznih vojaških enot, ki jih je sestavljala pristojna državna magistratura (Inquisitori sopra l'ammistrazione dei pubblici ruoli). V osrednjem delu razprave se razčlenjuje časovni okvir v katerem so se spominjali zadarskih otočanov v beneški kopenski armadi, njihova ožja zastopanost v kopenskih in konjeniških enotah, osebne značilnosti vojakov, poveljniški kader, kakor tudi kraji njihovega delovanja oz. popisovanja enot, v katerih so ti vojaki bili evidentirani. V dodatku k razpravi je podan celovit pregled vojakov iz zadarskih otokov, zapisanih (po dosedanjih raziskavah) v beneški pehoti in konjenici.

Grozdana Franov - Živković: Glagoljski mandat iz 1750. O postrojavanju teritorialnih snaga Zadarskih otoka. (str. 199-215). Beneška oblast je organizirala prostovoljno armado za vojskovanje sposobnih mladeničev. Teritorialne sile (forza teritoriale) so imele vojne, obrambne in redarstvene vloge. V primeru vojne nevarnosti so jih mobilizirali. Moški, ki so bili sposobni za orožje so morali prestati razne vojaške vaje na mestih, ki so bila odrejena za njihove enote. V razpravi je prikazano kako, kdaj in kje se je odvijalo postrojavanje pripadnikov teritorialnih sil na zadarskem otočju ter kakšne so bile vsakodnevne naloge častnikov na teh vajah. V fondu družine Lantanase se nahaja mandat o obnašanju na teh vajah, s katerim se je skušalo preprečiti nered in medsebojne spore, ki so se sicer vsakodnevno dogajali med meščani posameznih sosednih in bolj oddaljenih mest zadarskih otokov.

Ana Biočić: »Nevaljao« svečenik ili »nemaran« Biskup - tužba đakovačkog svečenika Josipa Karla Fučka protiv biskupa Strossmayera 1869. godine (str. 217-237). V članku se na podlagi arhivskega gradiva Hrvaškega državnega arhiva v Zagrebu in Nadškofijskega arhiva v Zagrebu raziskuje obtožba proti škofu Josipu Jurju Strossmayerju zaradi zanemarjanja in nepoštenega postopanja s kaplani njegove Đakovačke ali Bosanske in Sremske škofije. Obtožbo je duhovnim in civilnim oblastem posredoval škofijski kaplan Josip Karlo Fučko. V prvem delu razprave so prikazani biografski podatki o tožniku Fučku, ki se kasneje dovedejo v zvezo s samo obtožbo. Nato se rekonstruira potek tožbe, za katero se je odkrilo, da je imela politično ozadje. Prikazane so posledice, ki jih je tožba imela za tožnika in obtoženca. Na koncu je prikazano Fučkovo življenje po tožbi, glede na to da je bil degradiran v status laika.

Dunja Modrić-Blivajs: Biografije zagrebačkih srednjoškolskih profesorov i njihov doprinos razvoju akademije i sveučilišta (1883-1903). (str. 239-263). Na podlagi izvirnega arhivskega gradiva iz Državnega arhiva v Zagrebu (Matica i sposobnika zagrebačkih srednjih škola) so obdelani življenjepisi štiridesetih srednješkolskih profesorjev, ki so z svojim znanstvenim delovanjem dali prispevek k razvoju Kraljevskega vseučilišča Franje Josipa I. v Zagrebu ter Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti, prav tako v Zagrebu. Nekateri so svoje kariere nadaljevali na Modroslovni in Teološki fakulteti. Izkazali pa so se tudi v svojih znanstvenih disciplinah. Na koncu je dodan seznam srednješkolskih profesorjev, ki so postali člani JAZU v Khuenovem obdobju.

V oddelku Gradivo je prikazano besedilo Ivana Jembriha: Pisma Ivana Kostrenčiča Vatroslavu Jagiću (str. 267-280). Še vedno se trdi, da so pisma znamenitih slavistov v zgodovini slavistike dragoceni vir za poznavanje njihovih življenjskih razmer in odnosov med njimi na eni strani, z druge strani pa so taka pisma vir relevantnih podatkov tudi o družbenopolitičnih, kulturnih razmerah in znanstvenih pogledih o filološki tematiki, s katero so se ukvarjali. Zaradi tega so pisma posameznih slavistov iz preteklih razdobij pomembno gradivo za zgodovino slavistike. Da je to res izpričuje štirinajst pisem Ivana Kostrenčiča (1844-1924), namenjenih Vatroslavu Jagiću (1838-1923). Eno pismo je iz Dunaja (1875), enajst iz Zagreba (1895), iz leta 1896 je eno pismo, eno je iz Crikvenice (1914). Večina pisem je namenjena Jagiću iz Zagreba na Dunaj. Prvo pismo je iz obdobja, ko je imel Kostrenčič službo prvega knjižničarja Univerzitetne knjižnice (1875-1911), potem pa je bil tudi tajnik in blagajnik matice Hrvatske (od 1877). Tukaj objavljena pisma so opremljena z beleškami in komentarji.

Objavljeno so tudi recenzije 34 publikacij v angleškem, hrvaškem, latinskem, madžarskem, nemškem, romunskem in srbskem jeziku.

Jože Maček